

*Minu õpetamismeetodi saladus
seisneb täiesti lünkadeta
edasiliikumises täiuslikust esimesest
teise päris algusse
ning teisel peatumises, kuni seda
osatakse täiuseni nagu esimest.*

---

10 Kivi peale kivi

Hea õpetaja on ehitusmeister, meister ehitamises. Hoolikalt laob ta kivi kivi peale ning teab: kõigepealt vundament, siis müürid, lõpuks katus. Mida suurem tuleb maja, seda tugevam peab olema vundament. Sellega järgib ta ühte peamistest Pestalozzi didaktilistest põhimõtetest – *lünkadeta õppimise* põhimõtet.

Ka õpetaja peab silmas alati mõlemat: lapsi ja materjali. Lapselikke võimeid ja neile tuginevaid oskusi tuleb arendada lünkadeta järjestuses psühholoogiliselt õigesti. Ning materjal tuleb aine loogika ja psühholoogiliste kriteeriumide järgi osadeks jaotada ning siis samm-sammult läbi töötada.

See kõik on nii iseenesestmõistetav, et on peaaegu piinlik sellest rääkida. Aga teen seda ikkagi, sest vanemates klassides jääb hea hulk õpilasi hätta, kuna nad pole mõistnud elementaarseid seoseid ega omandanud põhilisi oskusi madalamatel astmetel. Paljudel on kõrvus õpetaja kuulus lause: „Ma ei saa sinu järel oodata, mul tuleb õpetada tervet klassi ja ma pean edasi minema.“

Sellele vaatamata on tähtis edasi liikuda alles siis, kui vallatakse kindlalt materjali, millel põhineb hiljem õpitavate osade *mõistmine*; ning alles siis edasi minna, kui enne on kindlalt omandatud lihtsamad *oskused*, mis on eelduseks keeruliseimatele. Edasilikumine kergelt raskele, lihtsalt keerulisele, konkreetselt abstraktssele, lähedalt kaugemale (kusjuures „lähedal“ võib tähendada ka „hingele lähedal“) – nõnda kõlavad edulubavad loosungid. See on psühholoogiliselt õige toimimisviis. Selline *lünkadeta õppimise põhimõte* kehtib kõigis kolmes jaotuses: intellektuaalses (pea), emotsionaalses-kõlbelises (süda) ja käelises tegevuses (käsi). Kui kõik uus senist vundamenti orgaaniliselt jätkab, siis on haridus loomusekohane. Pestalozzi kasutab võrdlusena puu kuju: juurtest tõuseb tüvi, sellest arenevad harud, nendest võrsuvad oksad ja nendest lehed, õied ja viljad. Samamoodi peaks kujutama lõpetatud, aga väljapoole avatud organismi ka inimese kogu haridusseis. Üks peaks teiseks orgaaniliselt üle minema. Nagu noor puu on alati terviklik olend, mitte kunagi pool puud, peab ka noor inimene olema igal arenguastmel *täiuslik*, mitte alles poolik inimene. Ja nii nagu ei tee hüppeid loodus ise, ei tohiks tekkida lünki ka inimese hariduses. Iga uus kogemus ja teadmine, iga uus oskus peaksid orgaaniliselt seostuma sellega, mida laps on juba taibanud ja käsitanud.

Valgustame Pestalozzi lünkadeta hariduse taotlust mõtlemispsühholoogia teadmistega. Mõtlemise ja rääkimise aluseks on mõisted – see on aabitsatõde.

Aga mõisted ei tohi meis asetseda süsteemitult üksteise kõrval, vaid peavad olema seotud mõtestatult terviklikuks põiminguks. Viimane peegeldab mõistetes sisalduvate asjaolude võimalikke sugulusi, vastandeid, sõltuvusi ja loogilisi seoseid. Otstarbelt kuidagi kokkukuuluv on vastavalt ühendatud ja grupeeritud ka meie teadvuses. Mõttekalt kokkukuuluvate mõistete gruppi nimetatakse *kognitiivseks struktuuriks*. Kui Pestalozzi nõuab hariduses lünkadeta õppimist, siis seisneb see moodsalt väljendudes õpetaja püüdes ehitada intellektuaalse kujundamise raamides õpilase teadvuses üles kognitiivsed struktuurid.

Lünkadeta õppimise põhimõtte eiramine mõjutab kõige laastavamalt matemaatikas ja ainetes, mis tuginevad matemaatikale. Sageli saab puudulik areng alguse juba esimeses klassis, kus on kõige oluliseme arvumõiste kinnistamine, ning jätkub teises ja kolmandas klassis, kus on tähtis korrutustabeli omandamine ja automatiseerimine. Kes põhialuseid ei valda, kukub aritmeetikas igal astmel läbi. Tihti ei jää vanemate, ka põhikooli viimaste klasside õpetajatel muud üle, kui kõigepealt tugevdada alusmüüri, muidu vangub kogu ehitus.

Aga lünkadeta õppimine ei ole vajalik ainult matemaatikas, vaid igas õppeaines. Eriti raskeks kujuneb see ajalootunnis, sest tegelikult ei saa õigesti mõista ühtegi ajaloolist sündmust, tundmata varasemat olukorda. Seetõttu algab paljudes koolides süstemaatiline ajalooõpetamine ürgajaloo, mille tavalise tulemusena õpilased lõpuks ajapuuduse tõttu uuemast ajaloost vaevu veel midagi kuulevad. Selle teema juurde tulen 17. peatükis veel kord tagasi.

Just ajalooõpetamise problemaatika näitab, et Pestalozzi lünkadeta õppimise nõudest võib täiesti valesti aru saada, nimelt kui nõudest püüelda kõigis ainetes täiuslike teadmiste poole. Lisaks sellele, et seda pole võimalik saavutada, ei tasu seda ka soovida. Keegi poleks olnud Pestalozzist ägedamalt teadmiste mõtetetu kuhjamise vastu. Lünklikkuse vältimisel ei ole tähtis ainerohkus, vaid palju olulisem on põhimõtteliselt järgida kirjeldatud seaduspärasusi ja astmelist tõusu. Kõik nimetatu nõuab seda, et õpetaja jätab lapsele iga arengusammu jaoks *aega rahus õppimiseks*. Miski pole kahjulikum, kui tahta lühikese ajaga palju saavutada. Pestalozzi nägi selgesti, et lüngad just sellest tekivad. Siis jäävad teadmised ja oskused pealiskaudseks ja kõik hiljem läbivõetav jääb vundamendita. Asjakohaselt loeme temalt: „*Minu kasvatusviisi abinõud koos ja üldiselt ei juhi sugugi kiirele edule ja ka ei luba seda. Inimene on ainus olend, keda loodus kasvatab aeglaselt; ka meie peame seda tegema; kõik need abinõud peletavad ebaküpse tulemuse kogu näilisuse ja nõuavad pikka usaldavat ootamist näilisuseta põhiharjutustes.*“ („Kogutud teosed“ 21, 80.)

Lünkadeta õppimise põhimõttega pole võimalik toime tulla, kui õpetatakse *klassi*. Pestalozzi vaimus õpetamine tähendab alati *üksiku* õpilase kujundamist ka siis, kui töötatakse terve klassiga. Igal lapsel on erinevad eeldused ja kui seda ei arvestata, tekivad paratamatult lüngad ülalmainitud mõttes. Siis kaob

asjassepuutuvatel lastel rõõm ja huvi koolis käia, sest nad on kas ala- või ülekoormatud. Nii on Pestalozzi põhimõte kõige lähemalt seotud sellega, mida nimetatakse *individualiseerimiseks*.

Kahjuks kasutatakse individualiseerimise mõistet tänapäeval teistmoodi. Individualiseerimisega Pestalozzi vaimus ei mõelda seda, et igal õpilasel peaks olema oma õppeprogramm. Kindlasti ei tähenda see üksteisest eraldamist ega ammugi võimalust lühendada andekusele vastavalt tervet kooliaega aasta või koguni paari võrra. Individualiseerimine ja korrapärane klassitund ei välista teineteist. Individualiseerimine tähendab lapse individuaalsuse, unikaalse isikupära palju suuremat tõsiseltvõtmist ja toetamist. See tähendab: olla täie tähelepanuga iga üksiku lapse juures, täpselt jälgida ja teada, kuidas ta mõtleb oma õppejärjel ja mis on tema jaoks raske. Iga „vale“ vastus, kohmakas väljendus või takerdus annab sõnumi lapse mõtlemis- ja tundeolukorra kohta. Ja sellistes olukordades muutub lünkadeta õppimise põhimõte konkreetseks: õpetaja täheldab lapse taipamatust või saamatust, teeb sekundi jooksul analüüsi, mis on vajalikud väikesed ja kõige pisemad sammud ning millises järjekorras tuleb need ette võtta, et laps pikkamööda takistusest üle saaks. Seepärast ei aita üldse sellest, et jälgida lünkade vältimist aastaplaanide tegemisel või ka õppeüksuste kavandamisel, vaid see peab olema õpetajasse juurdunud ja sellega tuleb iga üleskerkiva raskuse juures automaatselt püüda toime tulla.

Toome näite juhtumist, kus viienda klassi õpilane ei oska hääldada prantsuskeelset sõna „attention“, kuigi õpetaja on talle seda mitu korda ette öelnud. Täpne kuulatamine näitab, et õpilane ei tea, milliseid silpe tuleb hääldada nasaaalselt. Niisiis harjutab õpetaja temaga eraldi iga üksikut silpi, siis kahe esimese, seejärel mõlema viimase silbi sidumist ning jätkab samas vaimus, kuni lõpuks kõik neli silpi on õigesti kokku viidud ja hääldatud. Ka ei sunni ta peale kõigega kiirustama, vaid laseb lapsel algul aeglaselt ja alles seejärel tasapisi kiiremini rääkida. (Kas arvate, et see on enesestmõistetav? Või pole kõneväär? Juhuslikult kogesin sellist olukorda ühel koolikülastusel ning õpetaja, kes väikese grupiga tööd tegi, lubas mul poissi aidata. Kogu harjutus kestis võib-olla tubli minuti. Oleksite pidanud nägema, kuidas poiss säras, kui tal õnnestus see, millele ta enne kogu aeg komistanud oli. Sära edusammu teinud lapse silmis – kas pole vapustav?)

2006. aasta lõpus kajastas ajakirjandus juhtumit, kus 18-aastane noormees tulistas Saksamaal „oma“ koolis metsikult enda ümber, ning tappis seejärel iseend. Huvastijätukirjast võis lugeda, et ta polevat kunagi õppinud muud, kui olema luuser. Seda lugedes kõlab mu kõrvus jälle: „Ma ei saa sinu järel oodata, pean õpetama tervet klassi.“

Loomulikult mõistan õpetajaid, kes nii ütlevad, sest nad on surutud süsteemi, mille jaoks on *võrdsus* üle kõige. Süsteem nõuab põhimõtteliselt, et ühes

klassis käsitletakse alati sedasama, nõutakse sedasama ja kehtestatakse väärtustele ühesugused mõõdupuud. Jõudmist iga üksiku lapseni raskendab rohkem või vähem (ma ei ütle, et takistab) peaaegu kõik, mis tänapäeval kõigutamatult kehtib: klassikursused aastakäikude kaupa, aineõpetajate süsteem (tean, et selle mõõdukas rakendamine alates gümnaasiumiosast on õigustatud), jäigalt 45-minutiliste tundidega tunniplaan, õppevahenditega ülekuhjamine, ühetaolisuse nõue, hinde- või teised standardiseeritud hindamissüsteemid. Edasi mõjuvad raskendavalt suured klassikomplektid, mis pole küll tingitud süsteemist, vaid rahanappusest. Oleks hea, kui hariduspoliitika looks sellised tingimused ja eelistaks lahendusi, mis garanteeriks tegevpedagoogidele individualiseeritud õpetamiseks vajaliku vabaduse.